

*Joanna Stefaniak**

Liberalizacja swobody przepływu usług a międzynarodowy handel usługami w Unii Europejskiej: wymiana wewnątrzunijna a handel zewnętrzny

Liberalization of the Free Movement of Services and International Trade in Services in the European Union: Intra-EU vs. External Trade

Abstract

Trade in services is becoming increasingly important in the international economy. That is so due to the economic and social development, as well as technological development. The European Union is involved in the processes of liberalizing trade in services on a global scale, as well as undertakes a number of activities regarding the liberalization of the provision of services between its Member States. The aim of the paper is to assess changes in the European trade in services in the context of intra-EU and external EU trade. The article discusses issues concerning the specifics and determinants of international trade in services, analysis of intra- and extra-EU trade in particular types of services, and whether changes in the structure of the European trade in services result from liberalization activities undertaken by the EU institutions.

Analysis, taken for the period 2008–2016 using the WTO statistics, indicate that despite the efforts made, the development of international trade in services in the EU depends primarily on economic and technological factors, rather than on institutional factors. Especially that there are numerous barriers to the free movement of services on the EU internal market.

* **Joanna Stefaniak** – Uniwersytet Gdański, e-mail: jstefaniak@ug.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8612-3105.

Key words: Services, European Union, Trade in Services, Intra-EU Trade, Determinants, Liberalization

Słowa kluczowe: usługi, Unia Europejska, międzynarodowa wymiana usług, wymiana wewnątrzunijna, determinanty, liberalizacja

Wprowadzenie

Handel usługami w ostatnich latach nabiera coraz większego znaczenia w wymiarze międzynarodowym. Procesy te są pochodną wielu czynników dotyczących zarówno rozwoju gospodarczo-społecznego, jak i rozwoju technologicznego. Oczywiście występuje zdecydowana różnica co do wielkości międzynarodowej wymiany towarowej i usługowej, jednakże nie umniejsza to znaczenia handlu usługami oraz jego dalszego rozwoju.

Unia Europejska jest jednym z głównych aktorów na międzynarodowej scenie gospodarczej. Jest ugrupowaniem, które angażuje się w procesy liberalizacji handlu usługami w skali światowej, jak również podejmuje szereg działań dotyczących liberalizacji świadczenia usług między swoimi państwami członkowskimi. Jednakże ze względu na specyfikę usług jako takich, jak również stanowiska państw członkowskich, nie można jeszcze określić UE jako obszaru, na którym nie występują bariery w świadczeniu i nabywaniu usług w wymianie wewnątrzspółnotowej.

Celem artykułu jest ocena zmian w handlu usługami w Unii Europejskiej w kontekście wymiany wewnątrzspółnotowej oraz handlu zewnętrznego UE. W artykule dyskusji zostaną poddane następujące kwestie: na czym polega specyfika i determinanty międzynarodowego handlu usługami? Jak kształtuje się wymiana wewnątrzunijna i zewnętrzna w poszczególnych rodzajach usług? I finalnie: czy zmiany w handlu usługami w UE wynikają z działań liberalizacyjnych podejmowanych przez instytucje unijne?

Analiza przeprowadzona zostanie na podstawie danych Światowej Organizacji Handlu. Trendy ogólne dotyczą lat 2005–2016, natomiast ze względu na zmiany w 2010 r. w nomenklaturze dotyczącej przedstawiania danych dla handlu usługami (EBOPS 2010) analiza dla struktury przedmiotowej handlu usługami dotyczy okresu 2008–2016.

Specyfika handlu usługami

W literaturze występują dwa podejścia do specyfiki handlu usługami. Pierwsze zakłada, że handel usługami jest podobny do handlu dobrami¹, na-

¹ B. Hindley, A. Smith, *Comparative advantage and trade in services*, "World Economy", vol. 7/1984, s. 369–390; R.M. Stern, B.M. Hoekman, *Issues and Data Needs for GATT Negotiations on Services*, "World Economy", vol. 10/1987, s. 39–60; R.H. Snape, *Principles in trade in services*, w: *The Uruguay Round. Services in the world economy*,

tomiast drugie zakłada całkowitą odmienność tego handlu². Wynika to zarówno z charakteru usługi jako podmiotu handlu, jak i sposobów dostarczania usługi na rynki zagraniczne.

Usługa jest produktem o specyficznych cechach, do których zalicza się: niematerialność, niespójność, niepodzielność i niemagazynowalność (tzw. 4N)³, oraz niemożność nabycia prawa własności⁴ czy komplementarność i substytucyjność. Jednakże, jak podaje S. Klima, różne rodzaje usług może charakteryzować inna kombinacja cech lub dla każdej z cech można znaleźć takie usługi, które nie będą się nią charakteryzować⁵. Usługi jako rezultat działalności produkcyjnej, która zmienia warunki funkcjonowania konsumentów lub ułatwia wymianę produktów lub aktywów finansowych często nie mogą też zostać oddzielone od procesu ich wytwarzania⁶.

Specyfika handlu usługami wyraża się w sposobie dostarczania usług na rynki zagraniczne. W zapisach Układu Ogólnego w Sprawie Handlu Usługami, czyli porozumienia GATS w ramach Światowej Organizacji Handlu, przyjęto cztery formy dotyczące dostarczenia usług na rynki zagraniczne (art. I ust. 2): handel transgraniczny (*cross-border*), konsumpcja za granicą (*consumption abroad*), obecność handlowa (*commercial presence*), przepływ osób fizycznych (*presence of natural persons*). Natomiast w regulacjach Unii Europejskiej (prawo traktatowe i prawodawstwo wtórne) rozgranicza się świadczenie usług (*provision of services* – art. 56 TFUE) od obecności handlowej (*right of establishment* – art. 49 TFUE). Aczkolwiek, jak zauważają Mustilli i Pelkmans, jedynie kilka kategorii usług może być świadczone na

red. P. Messerlin, K.P. Sauvant, The World Bank, United Nations Centre for Transnational Corporation, Washington D.C. 1990.

² G. Fetekuty, *International Trade in Services. An Overview and Blueprint for Negotiations*, The American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C. 1988; B. Copeland, A. Mattoo, *The Basic Economics of Services Trade*, w: *A Handbook of International Trade in Services*, red. A. Mattoo, R.M. Stern, G. Zanini, Oxford Press, Oxford 2008; F. Mustilli, J. Pelkmans, *Access Barriers to Services Markets. Mapping, tracing, understanding and measuring*, „CEPS Special Report”, no. 77/2013.

³ W. Januszkiewicz, *Międzynarodowa wymiana usług*, w: *Międzynarodowe przepływy gospodarcze. Nowe tendencje i próby regulacji*, red. L. Balcerowicz, PWE, Warszawa 1987.

⁴ Komisja Europejska, Rozporządzenie Komisji (UE) NR 555/2012 z dnia 22 czerwca 2012 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 184/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie statystyki Wspólnoty w zakresie bilansu płatniczego, międzynarodowego handlu usługami i zagranicznych inwestycji bezpośrednich w odniesieniu do aktualizacji wy-mogów dotyczących danych oraz definicji.

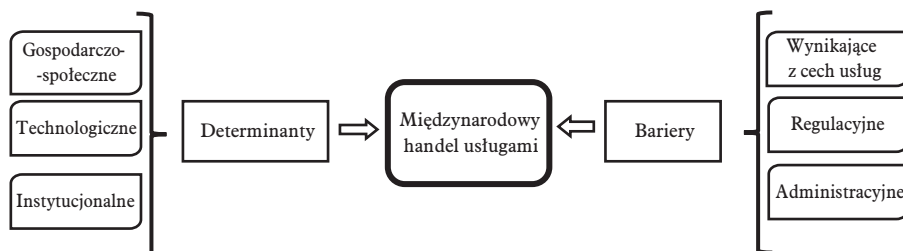
⁵ S. Klima, *Kierunki eksportu polskich usług na rynki pozaunijne w warunkach liberalizacji handlu światowego*, w: *Perspektywy rozwoju polskiego eksportu do krajów pozaunijnych*, red. S. Wydymus, B. Pera, Difin, Warszawa 2014, s. 232.

⁶ Komisja Europejska, Rozporządzenie Komisji (UE) NR 555/2012, op. cit.

odległość, a znaczna część usług, zwłaszcza tych wyspecjalizowanych i wysoko wykwalifikowanych czy wymagających wysokiego stopnia zaufania ze strony usługobiorcy, wymaga wiarygodnego zaangażowania usługodawcy na danym rynku, co przejawia się w formie posiadania przedstawicielstwa na tym rynku⁷.

Determinanty rozwoju międzynarodowego handlu usługami

Znaczenie usług w gospodarkach zaczęło w skali ogólnoswiatowej intensywnie wzrastać w latach 90. XX w.⁸ Znalazło to swoje odzwierciedlenie w rozwoju międzynarodowego handlu usługami. Jednakże rozwój tego handlu jest wypadkową oddziaływania nań determinant stymulujących do rozwoju i wzrostu oraz barier, które ten wzrost i rozwój hamują (rys. 1).

Rysunek 1. Determinanty i bariery w międzynarodowym handlu usługami

Źródło: opracowanie własne.

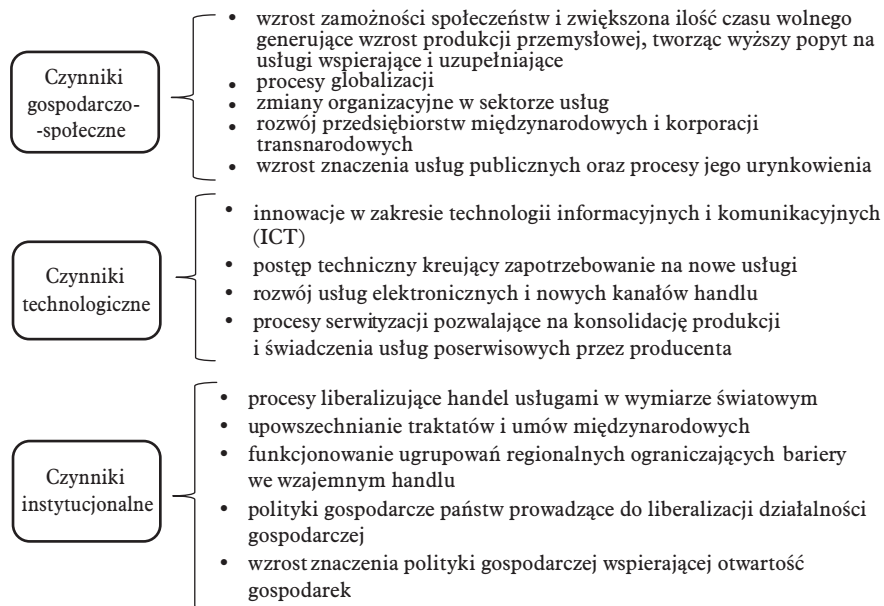
W literaturze dotyczącej międzynarodowego handlu usługami przedstawionych jest wiele wzajemnie uzupełniających się czynników stymulujących rozwój handlu usługami⁹. Można wyróżnić trzy podstawowe grupy: czynniki gospodarczo-społeczne, technologiczne oraz instytucjonalne (rys. 2).

Czynniki gospodarczo-społeczne można analizować dwukierunkowo: w odniesieniu do funkcjonowania przedsiębiorstw oraz funkcjonowania społeczeństw. W przypadku funkcjonowania sfery gospodarczej największe znaczenie wydają się mieć procesy globalizacji prowadzące do wzrostu powiązań

⁷ F. Mustilli, J. Pelkmans, op. cit., s. 3–4.

⁸ A. Mattoo, R.M. Stern, *Overview*, w: *A Handbook of International Trade in Services*, red. A. Mattoo, R.M. Stern, G. Zanini, Oxford Press, Oxford 2008, s. 6.

⁹ M. Cyrek., *Współczesne zmiany struktury sektora usługowego*, w: *Funkcjonowanie gospodarki polskiej w warunkach integracji i globalizacji*, red. D. Kopycińska, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2005; A. Mattoo, R.M. Stern, op. cit.; G. Berulava, *The Impact of Services Sector on Export Performance of Manufacturing Firms in Transition Economies*, "Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences", nr 6(3)/2012; S. Klima, op. cit.

Rysunek 2. Czynniki stymulujące rozwój międzynarodowej wymiany usług

Źródło: opracowanie własne na podstawie: M. Cyrek, *Współczesne zmiany struktury sektora usługowego*, w: *Funkcjonowanie gospodarki polskiej w warunkach integracji i globalizacji*, red. D. Kopycińska, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2005, s. 279–289; A. Mattoo, R.M. Stern, *Overview*, w: *A Handbook of International Trade in Services*, red. A. Mattoo, R.M. Stern, G. Zanini, Oxford Press, Oxford 2008; G. Berulava, *The Impact of Services Sector on Export Performance of Manufacturing Firms in Transition Economies*, "Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences", nr 6(3)/2012; S. Klima, *Kierunki eksportu polskich usług na rynki pozaunijne w warunkach liberalizacji handlu światowego*, w: *Perspektywy rozwoju polskiego eksportu do krajów pozaunijnych*, red. S. Wydimus, B. Pera, Difin, Warszawa 2014.

ekonomicznych między gospodarkami oraz rozwój przedsiębiorstw międzynarodowych, a zwłaszcza korporacji transnarodowych. Skutkuje to nabywaniem usług od przedsiębiorstw często wzajemnie powiązanych, oferujących usługi „dopasowane” do odbiorcy, aczkolwiek zlokalizowanych w różnych państwach (np. Grupa Samsung czy General Electric zrzeszające przedsiębiorstwa przemysłowe i usługowe działające w różnych branżach, a także często obejmujące instytucje finansowe). Dodatkowo zmiany w funkcjonowaniu przedsiębiorstw i łańcuchach tworzenia wartości w przedsiębiorstwach spowodowały intensyfikację procesów prowadzących do eksternalizacji świadczenia usług i wykorzystania outsourcingu¹⁰.

¹⁰ J. Stefaniak, *Usługi a łańcuch wartości przedsiębiorstw przemysłowych – aspekty teoretyczne*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”, t. 76, nr 5/2017, s. 152.

Rozwój gospodarczy i technologiczny wpływa także na funkcjonowanie społeczeństw. W gospodarkach rozwiniętych postępująca automatyzacja i wzrost zamożności powodują zwiększenie ilości czasu wolnego, który może być wykorzystany na usługi, np. rekreacyjne, turystyczne czy rozrywkowe. Ponadto wzrost zamożności powoduje, że część prac podstawowych jest „przenoszona” na inne podmioty, zwłaszcza usługowe, np. usługi utrzymania czystości czy usługi przygotowania i dowozu posiłków.

Czynniki technologiczne, zwłaszcza w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych (ICT), istotnie, o ile nie w największym stopniu, przyczyniły się do rozwoju handlu usługami. Innowacje technologiczne pozwoliły na „wyprowadzenie” niektórych czynności usługowych poza „tradycyjną” strukturę przedsiębiorstw, stworzyły nowe kanały dystrybucji i handlu usługami oraz wykreowały popyt na zupełnie nowe rodzaje usług, np. usługi informatyczne, zarządzanie sieciami i serwerami oraz inne usługi szeroko postrzeganej branży IT.

Czynniki instytucjonalne również mają coraz większy wpływ na wzrost wymiany międzynarodowej w zakresie handlu usługami. Można je analizować w wymiarze ogólnościatowym (np. zawieranie międzynarodowych porozumień handlowych, przede wszystkim porozumienie GATS), regionalnym (np. funkcjonowanie ugrupowań regionalnych, w ramach których następuje ograniczanie barier we wzajemnym handlu i tym samym intensyfikacja wymiany handlowej w zakresie usług) lub krajowym, w tym realizowanych polityk gospodarczych.

Międzynarodowy handel usługami napotyka także na szereg barier. Wyróżnia się trzy podstawowe grupy barier: wynikające z cech usług, regulacyjne i administracyjne. Usługi są specyficznym podmiotem handlu, ponieważ ze względu na swoje cechy nie zawsze mogą być podmiotem wymiany międzynarodowej. Jednakże ze względu na rozwój techniczny coraz więcej trudności w tym zakresie jest pokonywanych. Natomiast do najpowszechniejszych barier należą bariery regulacyjne, które zazwyczaj w sposób bezpośredni dyskryminują usługodawców z innych państw¹¹. Gospodarki rozwinięte charakteryzują się wysokim stopniem rozwoju sektora usługowego. Przejawia się on zarówno udziałem usług w tworzeniu PKB (w większości państw powyżej 60%), jak i w zatrudnieniu (powyżej 50%). W Unii Europejskiej wskaźniki te są jeszcze wyższe: usługi odpowiadają za ponad 70% wytworzonego PKB oraz zatrudnienia¹². Sektor ten odpowiada również za 90% nowo tworzonych

¹¹ F. Mustilli, J. Pelkmans, op. cit., s. 12.

¹² European Commission, *Implementation of Services Directive*, http://ec.europa.eu/growth/singlemarket/services/servicesdirective/implementation/index_en.htm (dostęp 10.03.2017).

miejsc pracy¹³. Dlatego też państwa członkowskie w różny sposób ograniczają możliwości wchodzenia na swoje rynki usługodawcom zagranicznym. Bariery regulacyjne dotyczą zarówno świadczenia usług transgranicznie, jak i przez obecność handlową. W Unii Europejskiej do najistotniejszych barier regulacyjnych zalicza się¹⁴:

- różnicowane prawodawstwo i brak wyraźnego uproszczenia prawa,
- różnice dotyczące uznawania kwalifikacji i wynikające stąd ograniczenia w dostępie do wykonywania działalności usługowej,
- rozbieżne, niewłaściwe i nieproporcjonalne regulacje zawodów usługowych,
- rozbieżności oraz brak przejrzystości i wzajemnego uznawania w zakresie ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej,
- utrzymywanie przez państwa członkowskie nieuzasadnionych ograniczeń (np. w zakresie zakładania przedsiębiorstw usługowych, opodatkowania, ochrony konsumentów i prawa zobowiązań).

Również procedury administracyjne i procesy decyzyjne mogą działać jako bariery ograniczające zagranicznym usługodawcom wejście na rynek, w tym niejasne procedury administracyjne, ich długość i złożoność czy dyskrecjonalne uprawnienia władz lokalnych. Stosowanie wyższych cen dla usługodawców pochodzących z innych państw członkowskich, szczególnie w Internecie, czy brak dostępu do informacji również w zdecydowany sposób ograniczają dostarczanie usług na rynki zagraniczne.

Klasyfikacja usług w handlu międzynarodowym UE

W zapisach traktatowych UE nie ma jednoznacznej definicji usług. Jednakże dla potrzeb ewidencji statystycznej handlu usługami przyjęto klasyfikację usług (EBOPS 2010) opartą na podręczniku MFW bilansu płatniczego i międzynarodowej pozycji inwestycyjnej (wydanie szóste) (BPM6), Europejskim Systemie Rachunków i podręczniku dotyczącym statystyki międzynarodowego handlu usługami z 2010 r.

¹³ European Commission, *A services economy that works for Europeans*, Brussels: Press Release 10.01.2017, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-23_en.htm (dostęp 20.02.2017).

¹⁴ APPG, *Inquiry into the EU single market in services*, All Party Parliamentary Group for European Reform, London, <http://archive.openeurope.org.uk/Content/Documents/Pdfs/APPGreportservices2013.pdf> (dostęp 25.02.2017), s. 16; Eurochambres, *EU Internal Market Barriers and Solutions: The Business Perspective*, Bruksela 2015, http://www.eurochambres.eu/custom/Internal_Market_Survey_Report_FINAL-015-00319-01.pdf (dostęp 25.02.2017), s. 3; European Commission, *A Single Market Strategy for Europe – Analysis and Evidence. Accompanying the document Upgrading the Single Market: more opportunities for people and business*, SWD(2015) 202 final, Brussels, s. 16–23.

Dane o wartości usług w obrocie międzynarodowym zgodnie z Rozszerzoną Klasyfikacją Usług w Bilansie Płatniczym (EBOPS 2010) prezentowane są w następujących grupach usług:

- usługi produkcyjne w odniesieniu do nakładów rzeczowych będących własnością osób trzecich (usługi uszlachetniania),
- usługi konserwacji i naprawy,
- transport,
- podróże,
- usługi budowlane,
- usługi ubezpieczeniowe i emerytalno-rentowe,
- usługi finansowe,
- opłaty za korzystanie z własności intelektualnej,
- usługi telekomunikacyjne, informatyczne i informacyjne (ICT),
- pozostałe usługi gospodarcze,
- usługi kulturalne, rekreacyjne i świadczone dla ludności,
- usługi rządowe.

Dla potrzeb niniejszego opracowania pierwsze dwie kategorie będą rozpatrywane jako jedna kategoria „uszlachetnianie i naprawy”. Z analiz zostały wyłączone usługi rządowe, które nie są podmiotem handlu międzynarodowego.

Sektor usług w UE – regulacje i liberalizacja

Sektor usług w UE regulowany jest na dwóch poziomach: unijnym i krajowym. W założeniu podstawowe zasady funkcjonowania rynku usług wynikają z zapisów traktatowych dotyczących rynku wewnętrznego¹⁵. Zgodnie z zapisami art. 56 TFUE: „ograniczenia w swobodnym świadczeniu usług wewnątrz Unii są zakazane w odniesieniu do obywateli Państw Członkowskich mających swe przedsiębiorstwo w Państwie Członkowskim innym niż państwo odbiorcy świadczenia”. Zapisy traktatowe stanowią bazę dla regulacji bardziej szczegółowych. W przypadku usług występują regulacje horyzontalne (dyrektywa usługowa 2006/123/WE obejmująca prawie połowę wszystkich usług) oraz sektorowe regulujące wybrane rodzaje usług (dyrektywy dotyczące transportu, usług finansowych czy sieciowych).

Wydawać by się mogło, że państwa członkowskie, przyjmując traktaty, będą dążyły do faktycznej realizacji rynku wewnętrznego we wszystkich obszarach, w tym także w sektorze usług. Jednakże rzeczywistość okazała się odmienna od oczekiwań, a ostatnie inicjatywy Komisji Europejskiej w sprawie wprowadzenia „pakietu usługowego”, a zwłaszcza e-karty, oraz wymogu

¹⁵ A.A. Ambroziak, *Handlowe skutki ewolucji prawa swobody świadczenia usług. Bilans dwudziestolecia istnienia rynku wewnętrznego UE*, „Studia Europejskie”, nr 2/2013.

notyfikacji nie znalazły poparcia po stronie państw członkowskich¹⁶. Państwa członkowskie przez prawo krajowe starały się przez wiele lat chronić swoje rynki usługowe, ograniczając dostęp do nich dla usługodawców z innych państw członkowskich. W mniejszym stopniu dotyczy to usług regulowanych sektorowo, gdzie podjęte zostały daleko idące działania liberalizacyjne, natomiast w większym stopniu usług podlegających dyrektywie horyzontalnej, jaką jest dyrektywa usługowa¹⁷. W efekcie rynek usług w UE jest zdefragmentowany pod względem regulacji i dotychczas nie spełnił oczekiwań pod względem obniżenia kosztów wewnątrzunijnego handlu usługami, gdyż od momentu jego wdrożenia koszty handlowe w odniesieniu do usług obniżyły się w relacji do uzgodnień w ramach WTO jedynie o 7%, podczas gdy w obrocie towarowym aż o 23%¹⁸.

Analiza statystyczna wymiany wewnątrzspółnotowej i unijnego eksportu usług

Intencją prowadzenia działań liberalizacyjnych jest dążenie do urzeczywistnienia swobody przepływu usług na obszarze Unii Europejskiej, co powinno przełożyć się na wzrost obrotów handlowych usługami między państwami członkowskimi. W badanym okresie nastąpił zdecydowany wzrost obrotów zarówno w eksporcie, jak i imporcie usług (odpowiednio o 63% i 57% w stosunku do 2005 r.) (tab. 1). Jest to dość znaczący przyrost, aczkolwiek wzrost obrotów usługami na świecie w tym okresie wyniósł 84%. Pomimo tendencji wzrostowej wewnątrzunijna wymiana usług jest zdecydowanie niższa w porównaniu do wewnątrzunijnego handlu towarami. W 2016 r. obroty towarowe między państwami członkowskimi UE wyniosły 3,03 mld euro, co stanowiło 23% PKB UE, podczas gdy obroty usługami 1,06 mld euro, odpowiadając 8% unijnego PKB.

Na przestrzeni badanego okresu wyraźnie zaznacza się rosnący trend wymiany wewnątrzspółnotowej zarówno po stronie eksportu, jak i importu, z pewnym załamaniem w okresie kryzysu finansowego lat 2009–2010 (rys. 1). Wymiana wewnątrzspółnotowa jest zdecydowanie większa aniżeli eksport i import zewnętrzny. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że tempo wzrostu eksportu zewnętrznego (175% w 2016 r. w stosunku do roku bazowego 2005)

¹⁶ J. Stefaniak, A.A. Ambroziak, *Pakiet usługowy Komisji Europejskiej – remedium na bariery na unijnym rynku usług?*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 487/2017, s. 309.

¹⁷ Dyrektywa 2006/123 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym, Dz. Urz. WE L 376/2006.

¹⁸ Copenhagen Economics, *Making EU trade in services work for all. Enhancing innovation and competitiveness throughout the EU economy*, Copenhagen, November 2018, s. 17.

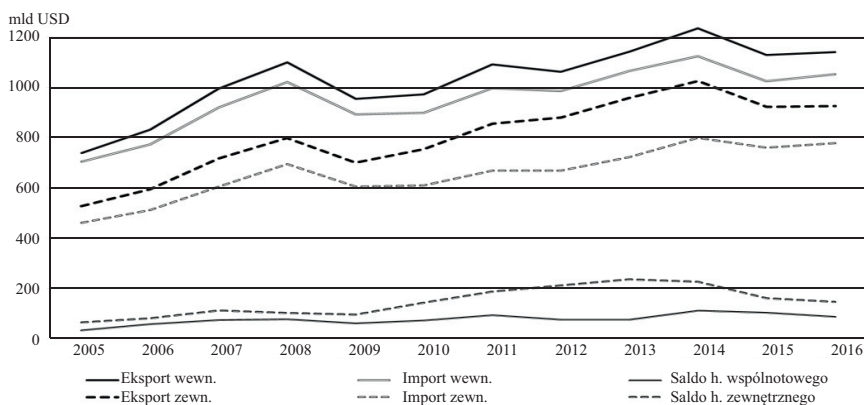
Tabela 1. Wartość obrotu usługami UE-28 oraz udział wymiany wewnętrznej i zewnętrznej w całkowitym handlu usługami dla UE-28 w latach 2005–2016

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Eksport												
Wewnętrzny (mld USD)	739	832	994	1099	954	971	1090	1062	1141	1234	1128	1139
Wewnętrzny (% eksportu)	58,4	58,3	58,1	57,9	57,6	56,3	56,0	54,7	54,4	54,6	55,0	55,2
Zewnętrzny (mld USD)	527	594	717	798	701	753	855	880	958	1025	922	925
Zewnętrzny (% eksportu)	41,6	41,6	41,9	42,1	42,4	43,7	44,0	45,3	45,6	45,4	45,0	44,8
Łączna wartość (mld USD)	1266	1425	1711	1897	1655	1725	1945	1942	2098	2259	2050	2064
Import												
Wewnętrzny (mld USD)	704	773	920	1021	892	898	996	985	1065	1123	1024	1051
Wewnętrzny (% importu)	60,4	60,1	60,3	59,5	59,6	59,6	59,9	59,6	59,6	58,4	57,4	57,4
Zewnętrzny (mld USD)	461	512	605	695	605	610	668	668	722	799	760	778
Zewnętrzny (% importu)	39,6	39,9	39,7	40,5	40,4	40,4	40,1	40,4	40,4	41,6	42,6	42,6
Łączna wartość (mld USD)	1166	1286	1525	1715	1496	1508	1664	1653	1787	1921	1784	1829

Źródło: WTO Statistics Database 2018 i obliczenia własne.

jest wyższe aniżeli tempo wzrostu eksportu wewnętrznego między państwami członkowskimi (154%). W rezultacie udział eksportu wewnętrznego ugrupowania w łącznym eksporcie systematycznie maleje. Podobna tendencja zachodzi w imporcie: wielkość importu wewnętrznego UE w 2016 r. w stosunku do roku 2005 jako roku bazowego wyniosła 149%, a importu spoza UE 169%. Pewne odwrócenie tendencji w eksporcie nastąpiło w latach 2015 i 2016. Jednakże trudno określić, czy będzie to sytuacja trwała czy krótkoterminowa.

Usługi są heterogeniczne, a każdy rodzaj usług ma swoją specyfikę również w odniesieniu do podatności na uczestnictwo w wymianie międzynarodowej. Dlatego należy poddać analizie zmiany, jakie zaszły w międzynarodowej

Rysunek 1. Wewnętrzny i zewnętrzny handel usługami dla UE (eksport, import, saldo) w latach 2005–2016 (mld USD)

Źródło: obliczenia własne na podstawie WTO Statistics Database 2018.

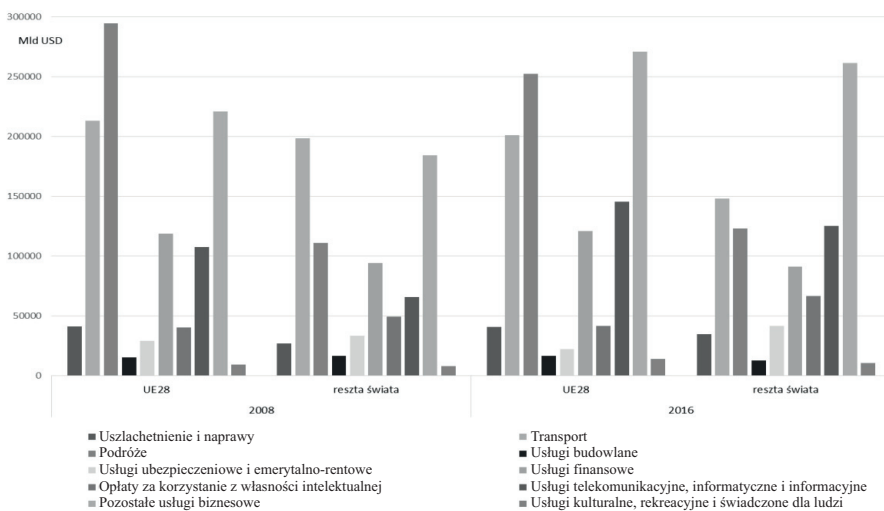
wej wymianie UE w zakresie poszczególnych rodzajów usług. Gdy analizuje się przedmiotową strukturę eksportu wewnątrz UE w 2008 r., można zauważyć dominującą rolę podróży oraz pozostałych usług biznesowych i usług transportowych. Jednakże w roku 2016 wartość obrotów w zakresie podróży i usług transportowych uległa zmniejszeniu, co skutkowało również zmniejszeniem ich udziału w eksporcie między państwami członkowskimi. W badanym okresie największy wzrost znaczenia dla eksportu wewnątrz ugrupowania dotyczył pozostałych usług biznesowych (wzrost obrotów o 22%) oraz usług telekomunikacyjnych, informatycznych i informacyjnych (ICT) (wzrost obrotów o 35%). Podobnie sytuacja kształtowała się w eksporcie poza UE. Powyższe dwa rodzaje usług charakteryzowały się największą dynamiką wzrostu: eksport usług ICT wzrósł o 90%, a pozostałych usług biznesowych o 41%. Do usług, które dominują w eksporcie poza obszar UE, należą także usługi transportowe oraz podróże. Te cztery rodzaje usług dominują zarówno w eksporcie między państwami członkowskimi, jak i eksporcie zewnętrznym i stanowią odpowiednio 77% i 71%. W najmniejszym stopniu eksportowane były usługi kulturalne, rekreacyjne i świadczone dla ludności oraz usługi budowlane.

W imporcie występuje zasadniczo podobna sytuacja. W imporcie wewnątrzspółnotowym w całym analizowanym okresie dominowały podróże, usługi transportowe oraz pozostałe usługi dla biznesu (łącznie 72,8% w 2008 r. i 69,6% w 2016 r.). Jednakże, podczas gdy dla pozostałych usług dla biznesu odnotowano wzrost wartości importu o 15%, to dla podróży i usług transportowych odnotowano spadek o 8% i 11%. Czwartą kategorią istotną dla importu między państwami członkowskimi są usługi ICT. W imporcie spoza UE

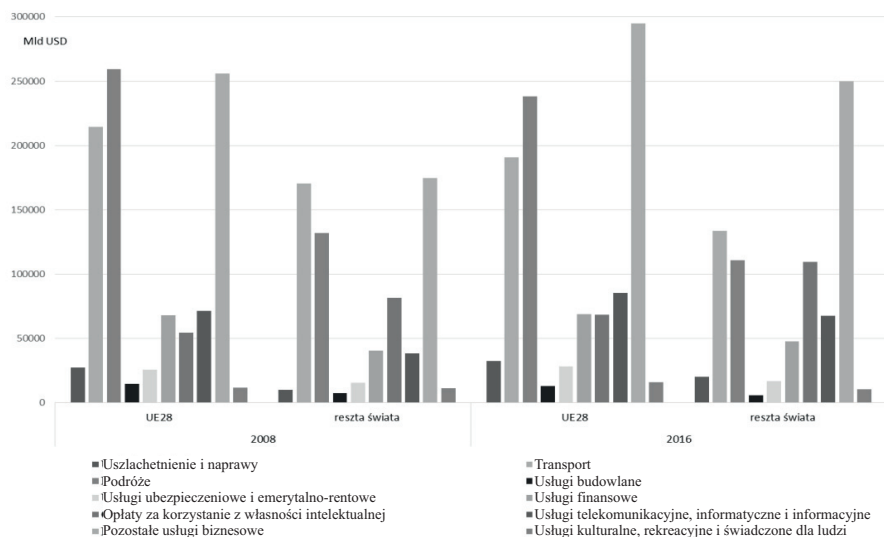
Tabela 2. Wielkość i udział według rodzajów usług w międzynarodowym handlu wewnętrznym i zewnętrznym UE w latach 2008 i 2016

	2008				2016			
	Eksport UE							
	wewnętrzny		zewnątrzny		wewnętrzny		zewnątrzny	
	Wartość (mld USD)	Udział (%)	Wartość (mld USD)	Udział (%)	Wartość (mld USD)	Udział (%)	Wartość (mld USD)	Udział (%)
Uszlachetnienie i naprawy	41128	3,8	26886	3,4	40669	3,6	34928	3,8
Transport	213155	19,6	198688	25,2	201221	17,8	148117	16,2
Podróże	294983	27,1	111240	14,1	252658	22,4	123183	13,4
Usługi budowlane	15345	1,4	16635	2,1	16624	1,5	12910	1,4
Usługi ubezpieczeniowe	29047	2,7	33595	4,3	22167	2,0	41730	4,6
Usługi finansowe	118768	10,9	94343	12,0	120790	10,7	91393	10,0
Opłaty za korzystanie z własności intelektualnej	40502	3,7	49238	6,2	41649	3,7	66471	7,2
Usługi ICT	107705	9,9	65816	8,3	145765	12,9	125376	13,7
Pozostałe usługi biznesowe	221070	20,3	184588	23,4	271060	24,0	261549	28,5
Usługi kulturalne, rekreacyjne i świadczone dla ludności	9245	0,8	8042	1,0	13976	1,2	10420	1,1
	Import UE							
	wewnętrzny		zewnątrzny		wewnętrzny		zewnątrzny	
Uszlachetnienie i naprawy	27190	2,7	9952	1,5	32271	3,1	20194	2,6
Transport	214249	21,4	170258	24,9	190594	18,4	133380	17,3
Podróże	259447	25,9	132066	19,3	237945	23,0	110816	14,4
Usługi budowlane	14680	1,5	7393	1,1	12948	1,3	5520	0,7
Usługi ubezpieczeniowe	25507	2,5	15443	2,3	27992	2,7	16541	2,1
Usługi finansowe	68040	6,8	40509	5,9	68772	6,6	47596	6,2
Opłaty za korzystanie z własności intelektualnej	54193	5,4	81493	11,9	68497	6,6	109353	14,2
Usługi ICT	71302	7,1	38355	5,6	85135	8,2	67598	8,8
Pozostałe usługi biznesowe	255792	25,5	174678	25,5	294696	28,5	250125	32,4
Usługi kulturalne, rekreacyjne i świadczone dla ludności	11827	1,2	11277	1,6	15745	1,5	10529	1,4

Źródło: opracowanie własne.

a) eksport

b) import

Rysunek 2. Obroty handlowe w poszczególnych rodzajach usług w handlu wewnętrznym i zewnętrznym UE w latach 2008 i 2016 (mld USD)

Źródło: opracowanie własne.

należy podkreślić nadrzędną pozycję kategorii usługowej „pozostałe usługi biznesowe”, które stanowiły aż 32,4% tego importu w 2016 r. (wzrost o 43% w stosunku do roku 2008 r.). Ponadto obok podróży i usług transportowych istotny udział w strukturze importu mają opłaty za korzystanie z własności intelektualnej (14,2%). Natomiast odzwierciedleniem zmian zachodzących w sferze gospodarczej i technologicznej jest wzrost znaczenia importu usług telekomunikacyjnych, informatycznych i informacyjnych w strukturze importu do UE, dla których to usług nastąpił wzrost obrotów handlowych z „resztą świata” o 76%. Podobnie jak w eksporcie, tak i w imporcie zarówno między państwami członkowskimi UE, jak i pozostałymi państwami świata najmniejsze znaczenie mają usługi kulturalne, rekreacyjne i świadczone dla ludności oraz usługi budowlane.

Podsumowanie

Zmiany strukturalne i technologiczne na świecie spowodowały dynamiczny rozwój niektórych sektorów usługowych, zwłaszcza wykorzystujących technologie informatyczne i telekomunikacyjne. Również zmiany społeczno-gospodarcze mają swoje odzwierciedlenie w międzynarodowej wymianie usług. Te zjawiska dotyczą także międzynarodowego handlu usługami, jaki prowadzą państwa członkowskie Unii Europejskiej. Rozwój unijnego handlu usługami podąża za trendami ogólnoświatowymi, chociaż handel usługami na świecie rozwija się szybciej.

Międzynarodowa wymiana usług jest zależna od wielu czynników, z tym że czynniki te mają większe znaczenie dla importu niż eksportu. W UE regulacje unijne mają za zadanie niwelowanie niektórych różnic, a tym samym ułatwianie wymiany wewnątrzunijnej. Niestety, dyrektywa usługowa, mimo terminu wdrożenia ustalonego na 2009 r., nie była w 2016 r. jeszcze w pełni wdrożona we wszystkich państwach UE. Państwa członkowskie nadal w wielu obszarach usługowych stosują politykę protekcjonizmu i utrzymują różne bariery ograniczające napływ zagranicznych usługodawców. A dodatkowo tam, gdzie usługi są oferowane odbiorcom publicznym, import jest hamowany przez złożoność procedur zamówień publicznych¹⁹.

Jednakże w obecnym zglobalizowanym świecie przy coraz bardziej postępujących procesach serwityzacji gospodarek i przemysłów, jak również przy wzroście znaczenia konkurencyjności, to utrzymywanie barier w handlu usługami jest równoznaczne z utrzymywaniem barier w podnoszeniu konkurencyjności przemysłu. Procesy te są zauważane na poziomie instytucji unijnych, które podejmują szereg działań mających na celu redukcję barier na rynku wewnętrznym UE (np. dyrektywa usługowa, strategia „Europa 2020”

¹⁹ Copenhagen Economics, op. cit., s. 20.

czy strategia urzeczywistniania rynku wewnętrznego z 2015 r.). Gdy przeanalizuje się dane dotyczące międzynarodowego handlu usługami dla UE i porówna handel między państwami członkowskimi oraz handel z państwami spoza ugrupowania, można stwierdzić, że w badanym okresie nie tylko nie wystąpiły statyczne efekty integracji rynków usługowych, ale handel przesuwają się powoli i systematycznie do państw spoza ugrupowania. Znaczenia tego zjawiska nie umniejsza fakt, że obroty usługowe między państwami członkowskimi zasadniczo wzrosły w badanym okresie. Niestety, regulacje unijne, w tym dyrektywa usługowa, ze względu na niepełne wdrożenie nie zmieniły znacząco obrazu dotyczącego przepływów usługowych na unijnym rynku wewnętrznym. Aczkolwiek w latach 2015–2016 nastąpiła nieznaczna poprawa, co może stanowić pewną pozytywną przesłankę dotyczącą przyszłości.

Powyższe obserwacje wskazują na to, że dotychczasowe działania na rzecz realizacji rynku wewnętrznego w zakresie swobody przepływu usług nie są znaczącą determinantą rozwoju handlu usługami w UE. Zdecydowanie większe znaczenie ma rozwój technologiczny, postępujące procesy globalizacji, specjalizacji i outsourcingu. Również przedsiębiorstwa, dążąc do poprawy swojej konkurencyjności, będą przyczyniać się do redukcji istniejących ciągle barier dla handlu usługami w wymiarze unijnym.

Bibliografia

- Ambroziak A.A., *Handlowe skutki ewolucji prawa swobody świadczenia usług. Bilans dwudziestolecia istnienia rynku wewnętrznego UE*, „Studia Europejskie”, nr 2/2013.
- APPG, *Inquiry into the EU single market in services*, All Party Parliamentary Group for European Reform, London, <http://archive.openeurope.org.uk/Content/Documents/Pdfs/APPGreportservices2013.pdf>.
- Berulava G., *The Impact of Services Sector on Export Performance of Manufacturing Firms in Transition Economies*, “Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences”, nr 6(3)/2012.
- Copeland B., Mattoo A., *The Basic Economics of Services Trade*, w: *A Handbook of International Trade in Services*, red. A. Mattoo, R.M. Stern, G. Zanini, Oxford Press, Oxford 2008, DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199235216.001.0001>.
- Copenhagen Economics, *Making EU trade in services work for all. Enhancing innovation and competitiveness throughout the EU economy*, Copenhagen, November 2018.
- Cyrek M., *Współczesne zmiany struktury sektora usługowego*, w: *Funkcjonowanie gospodarki polskiej w warunkach integracji i globalizacji*, red. D. Kopycińska, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2005.

- Dyrektywa 2006/123 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. dotycząca usług na rynku wewnętrznym, Dz. Urz. WE L 376/2006.
- Eurochambres, *EU Internal Market Barriers and Solutions: The Business Perspective*, Bruksela 2015, http://www.eurochambres.eu/custom/Internal_Market_Survey_Report_FINAL-015-00319-01.pdf.
- European Commission, *A Single Market Strategy for Europe – Analysis and Evidence. Accompanying the document Upgrading the Single Market: more opportunities for people and business*, SWD(2015) 202 final, Brussels.
- European Commission, *Implementation of Services Directive*, http://ec.europa.eu/growth/singlemarket/services/servicesdirective/implementation/index_en.htm.
- European Commission, *A services economy that works for Europeans*, Brussels: Press Release 10.01.2017, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-23_en.htm.
- Fetekuty G., *International Trade in Services. An Overview and Blueprint for Negotiations*, The American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C. 1988.
- Hindley B., Smith A., *Comparative advantage and trade in services*. “World Economy”, vol. 7/1984, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.1984.tb00071.x>.
- Januszkiewicz W., *Międzynarodowa wymiana usług*, w: *Międzynarodowe przepływy gospodarcze. Nowe tendencje i próby regulacji*, red. L. Balcero-wicz, PWE, Warszawa 1987.
- Klima S., *Kierunki eksportu polskich usług na rynki pozaunijne w warunkach liberalizacji handlu światowego*, w: *Perspektywy rozwoju polskiego eksportu do krajów pozaunijnych*, red. S. Wydymus, B. Pera, Difin, Warszawa 2014.
- Komisja Europejska, Rozporządzenie Komisji (UE) NR 555/2012 z dnia 22 czerwca 2012 r. zmieniające rozporządzenie (WE) nr 184/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie statystyki Wspólnoty w zakresie bilansu płatniczego, międzynarodowego handlu usługami i zagranicznych inwestycji bezpośrednich w odniesieniu do aktualizacji wymogów dotyczących danych oraz definicji.
- Mattoo A., Stern R.M., *Overview*, w: *A Handbook of International Trade in Services*, red. A. Mattoo, R.M. Stern, G. Zanini, Oxford Press, Oxford 2008, DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199235216.001.0001>.
- Mustilli F., Pelkmans J., *Access Barriers to Services Markets. Mapping, tracing, understanding and measuring*, “CEPS Special Report”, no. 77/2013.
- Snape R.H., *Principles in trade in services*, w: *The Uruguay Round. Services in the world economy*, red. P. Messerlin, K.P. Sauvart, The World Bank,

- United Nations Centre for Transnational Corporation, Washington D.C. 1990.
- Stefaniak J., Ambroziak A.A., *Pakiet usługowy Komisji Europejskiej – remedium na bariery na unijnym rynku usług?*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 487/2017, DOI: <https://doi.org/10.15611/pn.2017.487.27>.
- Stefaniak J., *Usługi a łańcuch wartości przedsiębiorstw przemysłowych – aspekty teoretyczne*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”, t. 76, nr 5/2017.
- Stern R.M., Hoekman B.M., *Issues and Data Needs for GATT Negotiations on Services*, “World Economy”, vol. 10/1987, DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.1987.tb00081.x>.

